

VERWONDER

Mensen en verhalen die er nu toe doen

‘Als je al mijn
voorstellingen op rij
bekijkt, weet je
wie ik ben en hoe
ik zo geworden ben’

RICK DE LEEUW ONTMOET
IVO VAN HOVE

Ivo van Hove is ongeveer even oud als ik en heeft, net als ik, zijn jeugd op een katholieke jongenskostschool gesleten. Later verruilde hij het Vlaamse platteland voor Amsterdam, terwijl ik twee jaar geleden de omgekeerde weg ben gegaan. Hoog tijd voor een gesprek.

TEKST: RICK DE LEEUW | BEELD: JACQUELINE DE HAAS

A man with grey hair, wearing a white button-down shirt and dark trousers, sits on a plush red velvet sofa. He is looking directly at the camera. Behind him is a large, abstract painting with geometric shapes and muted colors. To the right of the sofa is a decorative wrought-iron railing. The floor is covered in a red carpet.

**‘Uiteindelijk
zijn we
allemaal
slachtoffer
van onze
driften.
Ook ik’**

Ivo van Hove (1958) is als regisseur en directeur verbonden aan Internationaal Theater Amsterdam (ITA) en vergaarde internationale roem met zijn regie van de musical *Lazarus*, de zwanenzang van David Bowie. Een gesprek over vreugde, ontroostbaarheid en de geruststellende overvloed aan menselijk tekort.

Ivo van Hove: “Toen ik 11 was, ben ik naar internaat gestuurd. Niet omdat er problemen waren, dat hoorde gewoon bij mijn opvoeding. Ik ben opgegroeid als de zoon van een apotheker; in het kleine Vlaamse dorp waar ik ben geboren betekende dat nog iets. De dokter, de pastoor, de burgemeester, de architect, de apotheker: zij vormden de plaatselijke elite in een dorp waar verder enkel boeren en mijnwerkers woonden. Ik hoorde nergens bij, had geen enkel aanknopingspunt. Het gevoel een beetje ongelukkig te zijn had ik in dat dorp heel erg. Ik kon absoluut niet voetballen en van de muzieklessen heb ik nog altijd nachtmerries. Blokfluit, bugel... dramatische ervaringen. Op mijn 11de wist ik al heel goed waar ik allemaal niet goed in was.”

Verdriet moet slijten

“Op internaat heb ik geleerd wat ik wél kon, wie ik was en wat ik wilde zijn. Dat is bepalend geweest in mijn leven. Daar was ik niet de zoon van de apotheker, daar was ik Ivo. In die zes jaar heb ik alle grote ervaringen beleefd die het leven voor ons in petto heeft: verliefdheid, eenzaamheid, geweld, succes, ontgoocheling, wat je maar bedenken kan. Afscheid, vreugde, dood, alles. Mijn beste vriend heb ik daar verloren, van de ene op de andere dag. Een stom fietsongeval, ik heb nooit geweten wat er precies gebeurd is. Waarschijnlijk had hij een paar pintjes te veel gedronken en is hij tweehonderd meter voor zijn huis ongelukkig ten val gekomen. Ik was 16 en sindsdien weet ik wat rouw is en ontroostbaar zijn betekent. Telkens als ik er

met iemand over sprak, dacht ik alleen maar: houd maar op, het heeft geen zin. Het zat te diep. Verdriet moet slijten opdat het leven verder kan, dat praat je niet weg. Ik ben niet blij dat het is gebeurd, maar ik ben wel blij dat het mij al op jonge leeftijd is overkomen. We moeten alles leren, daar draait het in het leven om.”

Psychologische portretten

“Mijn existentiële voorstellingen stellen welbeschouwd allemaal dezelfde elementaire vraag: *moeder, waarom zijn wij hier?* Het leven is een zeer complexe aangelegenheid dat zich bovendien afspeelt in een nog veel grotere context. Dat is voor ons niet te bevatten maar betekent geenszins dat we ons daar zomaar bij moeten neerleggen. Integendeel. Dat is het materiaal waarmee we aan de slag kunnen. De auteurs waar ik het meest van hou schrijven meeslepende psychologische portretten over de dolende mens. De mens met zijn enorme kracht, zijn vele zwaktes, zijn grenzeloze ambities en zijn onvermijdelijke tekortkomingen. Vaak worden ze in een grote politiek-maatschappelijke context geplaatst waarin ze belangrijke beslissingen moeten nemen. Of waarin ze slachtoffer zijn van de belangrijke beslissingen van anderen. Door de hoge druk waaronder ze komen te staan, worden de gevolgen uitvergroot en komen de menselijke mechanismen naar boven. Bij Shakespeare gebeurt dat op sublieme wijze. Bij de klassieke Grieken ook, maar ik hou meer van Shakespeare omdat hij wat ruwer is. Brutaler, poëtischer, aristocratisch en tegelijk heel volks. Een fantastische mengeling. Shakespeare doorgrondde het menselijk tekort, mijn bewondering voor hem groeit eigenlijk nog altijd.”

Ridicule censuur

“Uiteindelijk zijn we allemaal slachtoffer van onze driften. Ook ik. Soms word ik kwaad ►

**‘Shakespeare
doorgrondde het
menselijk tekort. Mijn
bewondering voor
hem groeit nog altijd’**

9X KORT

Snacktip voor de middag

“Niet snacken! Gewoon drie maaltijden.”

Vroeger verliefd op

“Jan. En nog steeds.”

Ergernis op straat

“Agressie.”

Favoriete oneliner

“Het is maar theater maar het moet wél het beste theater ter wereld zijn!”

Leermeester

“Alex van Royen, een meedogenloze leraar. En later Patrice Chéreau als regisseur.”

Had zelf willen maken

“Alles van Rainer Werner Fassbinder.”

Altijd op zak

“Een zwart notitieboek.”

Zwak punt

“Smalltalk. Ik kan het niet. Kost me tonnen energie.”

Sterk punt

“Trouw zijn. Kan ik heel goed. Kost me niks.”

op momenten waarvan ik achteraf, rationeel bezien, met geen mogelijkheid kan begrijpen wat er toen in me was gevaren. Dat is de ellende met het dagelijks leven; de praktijk maakt dat we maar zelden degene kunnen zijn die we in theorie graag willen zijn. Daarom is het repetitielokaal voor mij een fenomenale plek, een vrijhaven. Daar mag ik alles denken en zeggen wat politiek incorrect is, wat te ver gaat, wat niet geaccepteerd wordt, wat niet fatsoenlijk is. Want alle toneel, alle kunst gaat over grenzen en het overschrijden daarvan. Over wat we zijn, namelijk dat wat we eigenlijk niet willen zijn maar waarvan we weten dat we het diep van binnen wel zijn. Medea vermoordt haar eigen kinderen, Elektra vermoordt haar eigen moeder. Uit wraak, uit liefde, uit eerzucht, uit frustratie. Al die gevoelens zitten natuurlijk in kleine of grotere mate ook in ons. In het dagelijks leven onderdrukken we die om begrijpelijke redenen, maar op het toneel mogen we die gevoelens gebruiken om in gesublimeerde vorm een verhaal te vertellen over onze diepste drijfveren. In de nasleep van #metoo vind ik het moeilijk te accepteren dat de verbeelding uit onverwachte hoek onder druk komt te staan. Allerlei belangengroeperingen claimen het alleenrecht op bepaalde onderwerpen. Ridicuur. *Angels in America* is een beroemd toneelstuk van Tony Kushner over mensen die aids hebben in het Reagan-tijdperk. Mag dat vanaf nu alleen nog maar worden gespeeld door homoseksuelen? Alleen nog maar door een homoseksueel worden geregisseerd? Dat is toch een bespottelijke gedachte? Ik heb geen heteroseksuele relatie, mag ik daarom geen script bewerken van Ingmar Bergman, de meest heteroseksuele auteur ter wereld? En mag Hans Kesting daar dan niet in meespelen? Dat is toch te gek voor woorden! Wat een verschraving. Onmenselijk. Kunst is het rijk van de verbeelding, daar is geen plaats voor deze vormen van censuur. Ik

ben geen fulltime homoseksueel, het leven is te kort om me alleen daar mee bezig te houden. Ik doe er niet geheimzinnig over maar heb er nooit een item van gemaakt. Ik ben homoseksueel én ik ben regisseur, maar ik weiger een homoseksueel regisseur te zijn. Punt.”

Nog altijd Belg

“In het repetitielokaal probeer ik een sfeer te creëren van totaal vertrouwen. *What happens in Vegas, stays in Vegas*. Als mijn acteurs de deur van het repetitielokaal achter zich dichttrekken, kan niets wat ze hebben gezegd of gedaan tegen ze gebruikt worden. Dat is een no-go. En dat vertrouwen geldt ook voor mij, de regisseur. In het begin had ik het gevoel dat ik als regisseur alwetend moest zijn. Maar het kan juist heel goed zijn dat ik af en toe iets niet begrijp. Dat creëert gezamenlijkheid, dat creëert een zoekproces, een creatieproces, en dat moet gebeuren in een gevoel van totale veiligheid. Ik noem het mijn laboratorium. Als er één plek is waar ik mijn werk aandurf, dan is dat hier, in Amsterdam. Hier is mijn ensemble van acteurs maar daarnaast zijn hier ook mijn technici voor licht en geluid, mensen voor decors, kleding, publiciteit, noem maar op. Zij dragen allemaal hun kennis bij, hun artistieke meerwaarde. Dat is wat we samen hebben opgebouwd. Het is daarom dat ik niet snel uit Amsterdam zal vertrekken. Ik voel mij nog altijd Belg, ik heb nog steeds een Belgisch paspoort en mijn wekkerradio staat al jaren afgestemd op de Belgische Radio 1. Mijn ochtend begint dus elke dag in Brussel, maar mijn leven ankert hier.”

Samenwerken met je jeugdidool

“We speelden met Toneelgroep Amsterdam op het festival van Avignon toen ik op een avond tegen mijn acteurs zei: ‘Ik moet jullie een paar dagen verlaten maar jullie gaan het mij vergeven als ik later vertel waarom.’ De

volgende ochtend had ik een afspraak met David Bowie om eventueel de musical *Lazarus* te regisseren. 'Ivo, je moet rustig blijven en niet laten merken dat je fan bent; hij is gewoon iemand om mee samen te werken,' zei ik keer op keer tegen mezelf toen ik bij zijn kantoor in New York aanbelde. Dat is me maar deels gelukt, bewondering steek je niet gemakkelijk weg. Gelukkig had ik een voltref-fer toen ik vertelde dat ik hem begin jaren 80 had zien acteren in de toneelversie van *The Elephant Man*. Zonder overdrijven kon ik zeggen dat ik onder de indruk was geweest van zijn spel vanwege zijn grote naturel. Alle anderen om hem heen stonden lelijk te spelen maar hij was zeer modern. Ook van zijn rol in de film *The man who fell to earth* was ik indertijd onder de indruk. Er zaten behoorlijk

'Ik ben homoseksueel én ik ben regisseur, maar ik weiger een homoseksueel regisseur te zijn'

heftige scènes in, gruwelijke seks, geweld en Bowie ging poedelnaakt; je zag alles. Extreem, echt extreem. Toen hij voelde dat ik hem waardeerde als acteur, was het ijs gebroken. De mooiste herinnering is de ochtend dat we samen door de songs van de voorstelling zijn gegaan. Luisteren, praten, associëren, analyseren. Zijn songs zijn allemaal persoonlijke statements, weet ik nu, zijn werk is puur autobiografisch. Een weerslag van zijn ►

1958 Wordt geboren als Ivo Ferdinand Coleta van Hove in Heist-op-den-Berg (B)

1977 Studeert rechten in Antwerpen

1980 Stapt over naar de toneelopleiding aan het Sint-Lukas in Brussel

1981 Krijgt relatie met scenograaf en lichtontwerper Jan Versweyveld

1990 Wordt artistiek leider van Het Zuidelijk Toneel in Eindhoven

1997 Wordt directeur van het Holland Festival

2001 Directeur van Toneelgroep Amsterdam

2007 Ontvangt de Prijs van de Kritiek van de Kring Nederlandse Theatercritici

2009 Première van zijn speelfilm *Amsterdam*

2015 Wint drie Olivier Awards met *A view from the bridge*

2015 Ontvangt de Vlaamse Cultuurschrijverprijs Algemene Culturele Verdienste

2015 Regisseert musical *Lazarus*, met David Bowie

2016 Krijgt in New York twee Tony Awards

2016 Wordt gehuldigd als ereburger van de Vlaamse gemeente Ham

2018 Regisseert *Een klein leven* van Hanya Yanagihara

persoonlijkheid. En zijn gedrevenheid was niet te beteugelen. Hij kon hard zijn, als dat moest, zeer *to the point*. Je wist precies wanneer hij iets goed vond en wanneer niet. Hij sprak altijd met een glimlach maar plotseling kon zijn blik vernauwen. Dan zag ik hem nadenken en wist ik al genoeg. Het is gemakkelijk werken met iemand die zo helder voor ogen heeft wat hij wil. Fantastisch.

Hij is tot het einde doorgedaan, in de laatste week voordat hij stierf heeft hij nog vijf demo's aan zijn producer gestuurd, songs om aan te werken. En op het podium bij de première was er niets aan hem te merken, een ongelooflijke levenskracht bruiste in hem, al was hij toen letterlijk doodziek. Ik had al veel achting en respect voor David Bowie, hij was mijn jeugdidool, maar door de samenwerking is dat alleen maar meer geworden."

Persoonlijk en urgent

"Als je al mijn voorstellingen op rij zou bekijken, weet je wie ik ben en hoe ik zo geworden ben. Ik moet een sterke persoonlijke noodzaak voelen om een stuk te doen, anders lukt het niet. Daardoor heb ik ook wel toneelstukken geregisseerd die als minder goede toneelstukken bekend stonden. In Engeland ben ik doorgebroken met een voorstelling gebaseerd op *A view from the bridge* van Arthur Miller. Dat stond in die tijd bekend als een van zijn mindere werken maar ik herkende iets in die tekst dat ik per se moest vertellen. Voor de critici en het publiek was het een ontdekking. Opeens zagen ze de waarde van dat stuk, een opwaardering waar ik trots op ben.

Ik eis van mijn werk dat het zowel heel persoonlijk als heel urgent is en dat het een zo groot mogelijk publiek bereikt. Daar hecht ik enorm aan, ik heb een afkeer van de ivoren toren. Toneelgroep Amsterdam is een gesubsidieerd gezelschap, en daar geef ik mij rekenschap van. Ik wil dat het publiek w ar voor zijn geld krijgt. Maar dat betekent niet

dat we proberen het publiek te *pleasen*. Nooit. Als ik iets moois heb gemaakt, wil ik dat het door zoveel mogelijk mensen wordt gezien. Zonder concessie, noch in de keuze van het stuk, noch in hoe we het spelen. Iets maken alleen om het publiek te behagen, dat kunnen wij niet. Mij zou dat niet lukken."

Iets aanraken, iets wezenlijks

"Als mensen na een voorstelling van ons met tranen in de ogen buiten komen, weten we dat we iets wezenlijks hebben gedaan. Ze mogen soms ook geschokt buiten komen, het hoeft niet altijd ontroering te zijn. We moeten iets aanraken, op de gevoelige plekken kunnen drukken. Toneel kan zo'n korstje op je knie zijn, waaraan je blijft pulken tot het bloedt. Als ik pijn in mijn nek heb en naar de kinesist ga, wil ik dat hij die gevoelige plek vindt maar tegelijkertijd schiet ik uit de zetel omhoog als hij hem gevonden heeft. Dan weet je: dat is goed. Een paar keer is het me gelukt om in een voorstelling iets aan te raken dat groter is dan we kunnen overzien. Het ouderwetse woord *catharsis*, waarin je perplex staat, geëmotioneerd raakt, gechoqueerd bent, en dat alles tegelijkertijd. Een moment waarin de hele wereld even stilstaat. Dat is een sensatie waar ik elke keer naartoe probeer te werken. Dat lukt natuurlijk heel vaak niet, maar het is wel telkens het doel. En die doodenkele keer dat het dan ook daadwerkelijk lukt, voelt dat fantastisch. In zijn beste momenten is toneel een ritueel dat ons verzoent met het bestaan. Dan weet ik waarvoor ik hier op aarde ben." ■

A man with grey hair, wearing a white button-down shirt and black trousers, stands in the center of a room. He is looking directly at the camera with a serious expression. The room features a large, abstract painting on the wall behind him, depicting various figures and geometric shapes. In the foreground, there are two red velvet sofas with ornate metal frames. The floor is covered in a red carpet. The lighting is dramatic, casting shadows on the carpet.

**‘Bowie sprak altijd
met een glimlach
maar plotseling
kon zijn blik
vernauwen. Dan
wist ik genoeg’**